לא רק סמטאות ציוריות //
סיור בעין כארם הפלסטיני

ليس فقط أزقة رومانسية //
جولة في عين كارم الفلسطينية

15

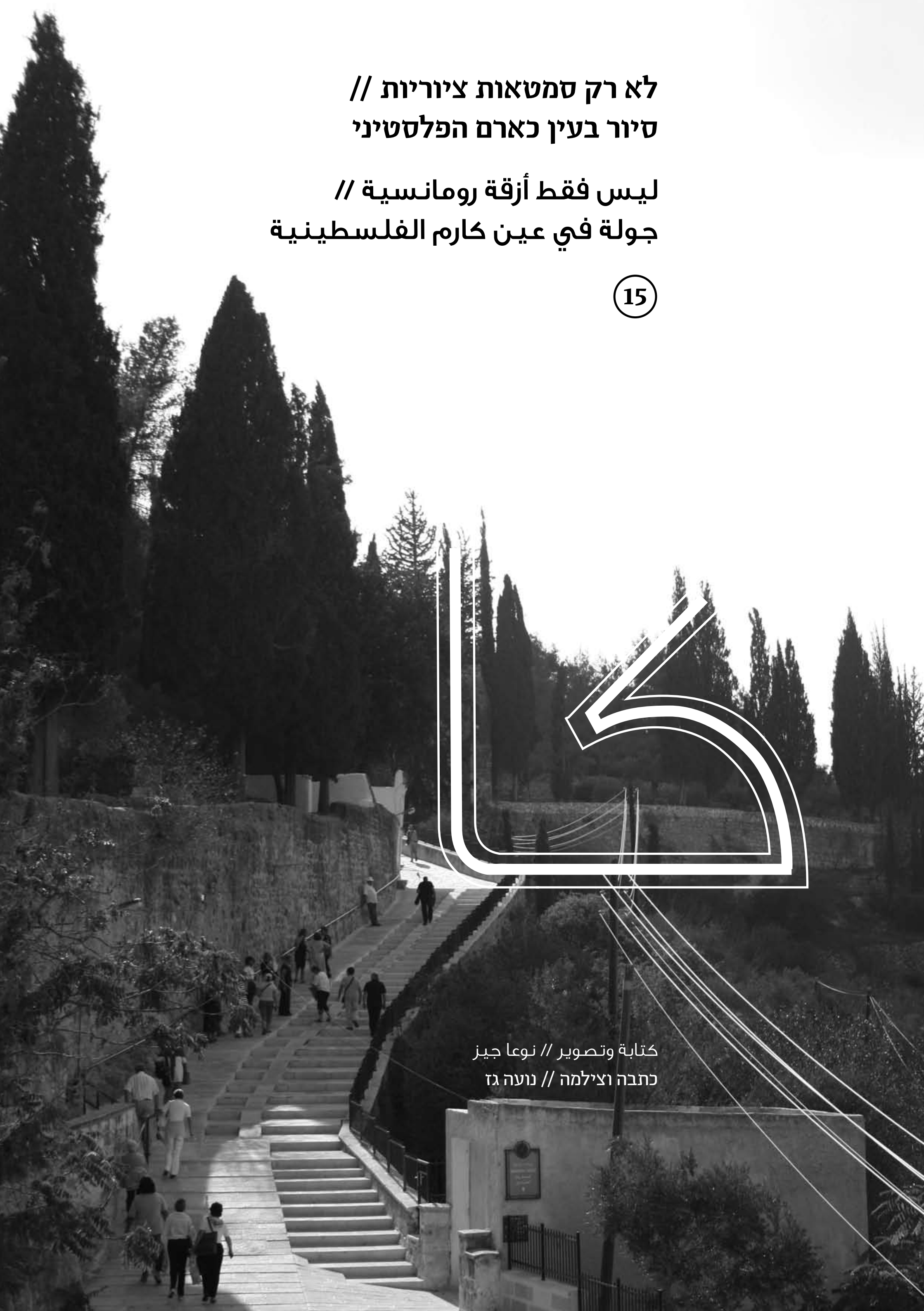

כتابة وتصوير // نوعا جيز
כתבה וצילמה // נועה גז

בשלהי המאה העשרים היה עין כארם מהמרכזיים בכפרי ירושלים הפלסטיניים. בכפר מספר רב של כנסיות ומנזרים, שכן הוא אחד מהחשובים בארץ בתרבות הנוצרית-צליינית. לפי, המסורת, ליד המעיין שבטבורו של הכפר נפגשו מרים שנשאה ברחמה את ישו ואלישבע בת דודתה, שנשאה ברחמה את יוחנן – לימים יוחנן המטביל. חשיבותו הדתית של הכפר לנצרות היא כנראה אחת הסיבות לכך שעין כארם נשאר עומד על תלו עד היום – אחד מהבודדים שבין הכפרים הפלסטיניים שנכבשו ב-48' ומבניהם שרדו. על פניו הכפר השתמר, אך למעשה, תוכנו השתנה. סיורים רבים המוצעים בכפר מספרים את סיפורו הנוצרי של המקום ועל שורשיו היהודיים. סיור זה אינו מתיימר לעשות כן. הסיור הנוכחי נוגע בעושרו התרבותי של הכפר הפלסטיני שהיה, במורכבותו של המקום לאורך הזמן, ומעט במקום כפי שהוא בהווה.

הנחיות הסיור מנוסחות בלשון אישה, אך מיועדות לאישה ואיש כאחת.

עין כארם عين كارم

מספר תושבים בשנת 1945 // כ-3,180	عدد السكان في العام ١٩٤٥ // حوالي ٣,١٨٠
מספר בתים בשנת 1931 // כ-555	عدد البيوت في العام ١٩٣١ // نحو ٥٥٥
מקורות פרנסה עיקריים עד 1948 // חקלאות, מפעל לקרח ומשקאות וחברת אוטובוסים	مصادر المعيشة الأساسية حتى العام ١٩٤٨ // الزراعة ومصنع للثلج والمرطبات وشركة باصات
בתי ספר // שני בתי ספר ממלכתיים, אחד לבנים ואחד לבנות, ובית ספר פרטי נוצרי	مدارس في المكان // مدرستان رسميتان، واحدة للبنين وأخرى للبنات، ومدرسة خاصة مسيحية
אתרי דת // מעיין מרים (קדוש למוסלמים ולנוצרים). אתרים מוסלמיים: מסגד עמר אבן אלח'טאב, קבר השיח' עביד (נהרס), בית קברות	مواقع دينية // عين مرين (مقدسة للمسيحيين والمسلمين). مواقع إسلامية: مسجد عمر بن الخطّاب، قبر الشيخ عبيد (هُدم)، مقبرة

אתרים נוצריים: כנסיית יוחנן בהרים, כנסיית יוחנן המטביל היוונית אורתודוקסית, מנזר גורני (מוסקוביה), כנסיית הביקור ומנזר האחיות מציון אתרים יהודיים: מאז שנת 1948 הוקמו בכפר כ-7 בתי כנסת. מקווה טוהרה מימי בית שני עליו נבנה מבנה בטון מתחת למעיין מרים	مواقع مسيحية: كنيسة يوحنا، كنيسة يوحنا المعمدان اليونانية الأرثوذكسية، دير جورني (روسي)، كنيسة الزيارة ودير الأخوات من صهيون مواقع يهودية: منذ العام ١٩٤٨ أقيمت في الموقع ٧ كُنس. مكفيه للتطهر من فترة الهيكل الثاني بُني فوقه مبنى باطون تحت عين مريم
תאריך כיבוש // כנראה ב-18 ביולי 1948	تاريخ الاحتلال // كما يبدو في ١٨ في تموز ١٩٤٨
היכן נמצאים הפליטים // רובם הגדול בעמאן וחלקם ברמאללה, במזרח ירושלים ובבית ג'אלא	أين يتواجد اللاجئون اليوم // غالبيتهم الساحقة في عمان وقسم منهم في رام الله، في شرقي القدس وبيت جالا

في نهايات القرن العشرين كانت عين كارم من القرى الفلسطينية الأساسية في محيط القدس. في القرية عدد كبير من الكنائس والأديرة، وهي إحدى القرى الأهم في البلاد ضمن ثقافة الحج الديني المسيحية. حسب الرواية الموروثة التقت مريم الحامل بيسوع قرب العين وسط القرية بإلشيبع ابنة عمتها التي كانت حامل بيوحنا المعمداني. أهمية القرية الدينية بالنسبة للمسيحية هي كما يبدو أحد أسباب بقاء عين كارم على ما هي إلى يومنا هذا ـ أحد القرى الفلسطينية القليلة التي احتُلت في العام ٤٨ وبقيت مبانيها على حالها. ظاهريا، تم الحفاظ على القرية إلا أن محتواها تبدّل. جولات كثيرة في القرية تحكي القصة المسيحية للمكان وجذوره اليهودية. وهذه الجولة لا تقصد القيام بالأمر ذاته. تتصل هذه الجولة بالغنى الثقافي للقرية الفلسطينية التي كانت وبتاريخ المكان المركب وقليلا بالمكان، كما هو، في حاضره.

توجيهات الجولة صِيغت بلغة المؤنّث إلا إنها مخصصة للمرأة والرجل على السواء.

יישובים יהודיים על אדמות הכפר //

רוב אדמות עין כארם סופחו לשטח עיריית ירושלים, ובין השאר הוקמו עליהן עין כרם – שכונה יהודית הקרויה על שם בית הכרם המקראית, בית החולים הדסה עין כרם, שכונת קרית מנחם, המושבים אבן ספיר ובית זית וכן בית הספר החקלאי עין כרם.

بلدات يهودية على أراضي القرية //

معظم أراضي عين كارم تم ضمها إلى مسطح نفوذ بلدية القدس، وأقيم على قسم منها عين كيرم اليهودية ـ حي يهودي مسمى باسم بيت هكيرم في التوراة، مستشفى هداسا عين كارم، حي كريات مناحيم، موشاب إيبن سبير وبيت زايت والمدرسة الزراعية عين كارم.

יישובים פלסטיניים קרובים //

(הרוסים:) סטאף, אלקסטל, ח'רבת אללוז, צובא, קאלוניא [כיום: מוצא, מבשרת י-ם], לפתא, דיר יאסין [כיום: גבעת שאול], אלמאלחה, בית מזמיל [כיום: קרית היובל], אלג'ורה [כיום: אורה] ועוד.

بلدات فلسطينية قريبة //

(مهدومة:) سطاف، القسطل، خربة اللوز، صوبا، قالونيا اليوم: (موتسا ومبسيرت يروشالايم)، لفتا، دير ياسين اليوم: (جفعات شاؤول)، المالحة، بيت مزميل اليوم: (كريات يوبيل)، الجورة اليوم: (أورة) وغيرها.

صورة الغلاف: درجات الزيارة، تم التصوير من مقرّ الجمعية
תמונת שער: מדרגות הביקור, מבט מהמרפסת שבמעמותה במרכז לאמנות ומדיה על שם דניאלה פסל

עין כארם عين كارم // עין כרם עין כירם

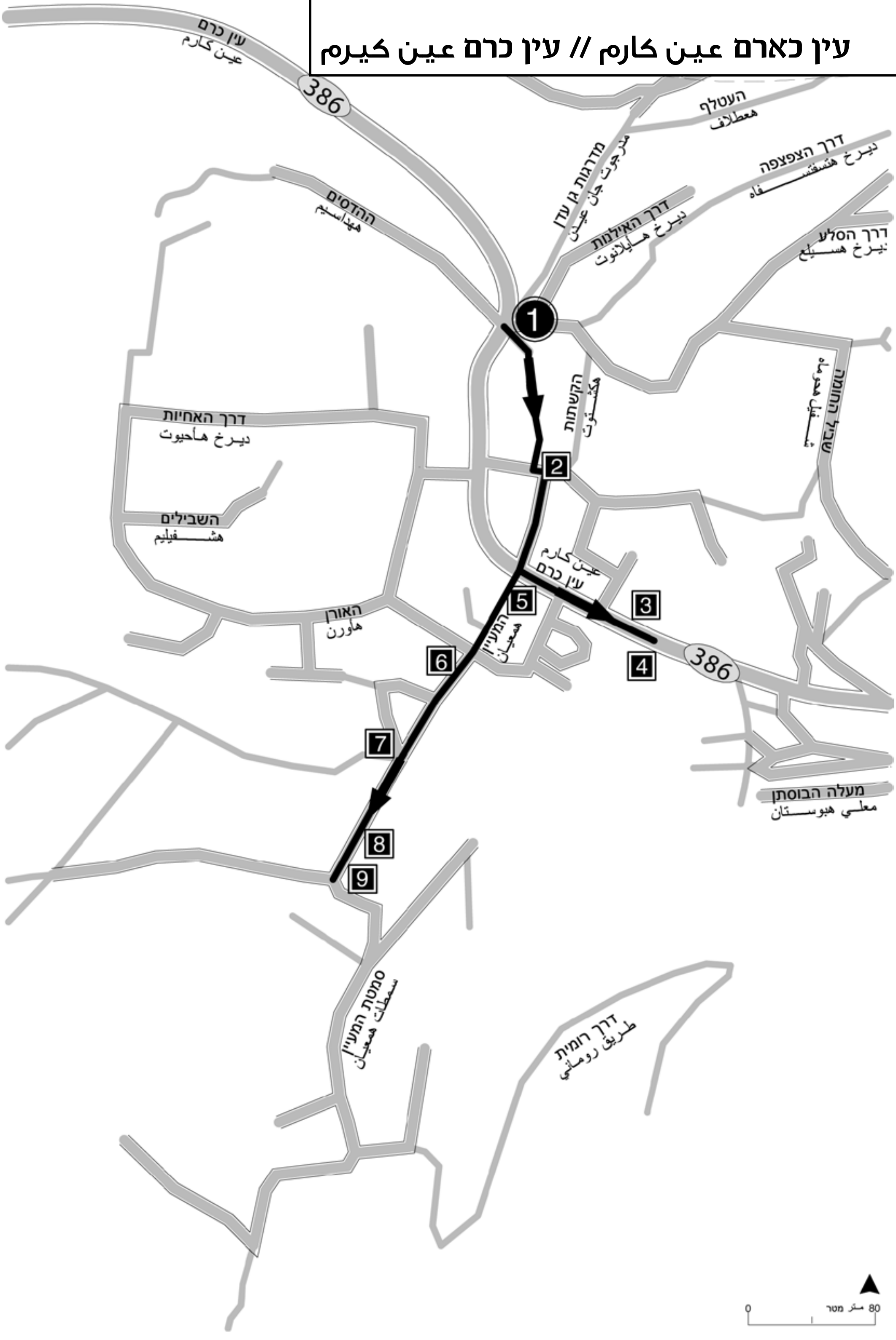

פרטי המסלול
تفاصيل المسار

סוג מסלול // רגלי	نوع المسار // سيرا على الأقدام
נקודת מוצא // כיכר הקסטל	نقطة الاطلاق وطُرق الوصول // ساحة القسطل
נקודת סיום // מעיין מרים	نقطة الإنهاء // عين مريم
הגעה ברכב //	الوصول بالسيارة الخصوصية //
מכיוון ירושלים: עולים על דרך עין כרם מכיוון דרך הר הרצל או דרך קרית יובל. בשכונה עצמה, לאחר שעוברים את החניון המרכזי ומספר מסעדות עולים כמאה מטר. מגרש החניה שבמרכזו עץ תות נמצא מימין לכביש.	من جهة القدس: نأخذ طريق عين كارم من جهة هار هرتسل أو كريات يوبيل. في الحي نفسه، بعد أن نعبر المرقف المركزي وعددا من المطاعم نصعد حوالي مئة متر. موقف سيارات في وسطه شجرة توت يكون على يمين الشارع.

מכיוון כביש מספר 1: יורדים במחלף הראל לכיוון כיכר הסטף, ומשם לכיכר עין כרם. בכיכר פונים שמאלה ועולים בכביש מפותל. בתחילת שכונת עין כרם משמאל לכביש נמצא מגרש החניה.	من جهة شارع رقم ١ : ننزل في مفرق هرئيل باتجاه سطاف ومن هناك إلى ساحة العين في عين كارم. من هناك نتجه يسارا ونصعد في طريق متعرجة. في بداية حي عين كارم من جهة اليسار يوجد موقف للسيارات.
הגעה בתחבורה ציבורית //	الوصول بالمواصلات العامة //
מהתחנה המרכזית של ירושלים מגיעים למסעף יד ושם בקווי אגד מספר 18, 20, 27, 13, 26, או 150, או ברכבת הקלה. משם ניתן לקחת את קו 28 לכיכר הקסטל בעין כארם.	نصل من المحطة المركزية في القدس إلى محطة "يد وشيم" في خطوط إيجد رقم ١٨ و٢٠ و٢٧ و١٣ و٢٦ أو ١٥٠ أو في القطار الخفيف. من هناك يُمكن أن نأخذ خط ٢٨ إلى ساحة القسطل في عين كارم.
אורך המסלול // כקילומטר	طول المسار // حوالي كم
משך המסלול // כ-45 דקות	مدة المسار // حوالي ٤٥ دقيقة
דרגת קושי // קל מאוד	درجة الصعوبة // سهل جدا
מקום למלא בו מים //	مكان للتزوّد بالماء //
מסעדות בסביבה (לא מומלץ למלא מים ממי המעיין מאחר והם מזוהמים)	مطاعم في المكان (نوصي بألا تتزودوا بالماء من العين لأنها ملوثة)
עונה מומלצת // כל השנה	الموسم المفضل // مناسب لكل موسم

بشكل مفارق، القرية التي كانت حتى العام ١٩٤٨ من القرى الغنية في المنطقة، تحوّلت إلى موقع للضائقة بالنسبة لليهود الذين سكنوه والذين قدموا عبر موجات هجرة مختلفة بالأساس من المغرب واليمن وتركيا.

הכפר עין כארם והמעיין שבטבורו כלכלו תרבויות חקלאיות רבות לאורך אלפי השנים האחרונות. ממצאים ארכיאולוגיים מעידים על התיישבות כנענית במקום מהמאות ה-13-14 לפני הספירה, כנראה; לאחר מכן מזוהה במקום התיישבות עברית קדומה תחת השם "בית הכרם" (או "בית כרמא" בארמית), כפר הלניסטי בשם "עיר ביהודה", התיישבות רומאית בשם "אוריני" (ביוונית "ההררי"), ששונה לשם "בית אלישבע" כאשר הפכה האימפריה לנוצרית, יישוב צלבני שכונה "מונטנה", ויישוב מתקופת השלטון המוסלמי תחת השם "עין כארם".

ראשיתו של הכפר כפי שאנו מכירות אותו היום היא במאות ה-14 וה-15, עת הגיעו קבוצת מוסלמים סופיים לירושלים ממרוקו, אשר חלקם הגיעו

عين كارم والعين التي في وسطها أنتجتا ثقافات زراعية عديدة على مدار آلاف السنين. تدلّنا معالم أثرية في المكان على استيطان كنعاني في الموقع من القرنين ١٣– ١٤ قبل الميلاد، كما يبدو؛ بعدها تمّ اكتشاف استيطان يهودي قديم في المكان باسم «بيت هكيرم» (أو «بيت كرما» بالآرامية)، وقرية هيلينية باسم «عير يهودا»، استيطان روماني باسم «أوريني» (الجبلي في اليونانية)، الذي تم تغييره إلى «بيت إليشيبع» عندما تحولت الإمبراطورية إلى مسيحية، بلدة صليبية «مونتانا» وبلدة من الحقبة الإسلامية باسم «عين كارم».

بدايات القرية، كما نعرفها اليوم، كانت في القرنين ١٤ و١٥ عندما وصلت مجموعة من المسلمين الصوفيين من المغرب. وقد وصل قسم منهم إلى عين كارم للاشتغال بالأرض. وقد رمم السكان الأوائل

לאיזור עין כארם לשם עיבוד אדמות. התושבים הראשונים תיקנו את הטרסות העתיקות מהתקופה ההלניסטית, חידשו את אמות המים והקימו בתי בד, שתלו עצי זית, בנו בתים, הקימו מסגד ובית קברות. במאה ה-16 התיישבו במקום משפחות מוסלמיות ממרוקו, יוצאי ספרד אשר נאלצו לעזוב את חצי האי האיברי אחרי שזה נכבש כולו בידי מלכי ספרד הקתולים. ארבע מאות אחר כך, בשנת 1945, היה כבר עין כארם אחד הפרברים המרכזיים של ירושלים, והגדול מבין כפרי ירושלים מבחינת השטח ומבחינת מספר התושבים – כ-3,180 במספר. במקום היתה מועצה מקומית שניהלה את ענייני הכפר השונים. דרך מרוצפת באבנים חיברה בין הכפר לבין הכביש הראשי ירושלים-יפו, שעבר כשלושה קילומטר מצפון לכפר.

المدرجات القديمة من الفترة الهيلينية، وجددوا قنوات الماء وأقاموا المعاصر وغرسوا الزيتون وبنوا البيوت وأقاموا مسجدا ومقبرة. وقد سكنت المكان في القرن الـ ١٦ عائلات إسلامية من المغرب، تمّ إبعادها من اسبانيا الأندلسية بعد أن احتلها بالكامل ملوك اسبانيا الكاثوليك. بعد أربعة قرون على ذلك، في العام ١٩٤٥، كانت بيت كارم إحدى الضواحي المركزية للقدس، والأكبر من حيث المساحة وعدد السكان - نحو ٣١٨٠ نسمة. كان في البلدة سُلطة محلية أدارت شؤونها المختلفة. ربطت البلدة بشارع القدس - يافا الذي يمرّ ثلاثة كم شمال القرية شارع مرصوفة بالحجارة.

באופן פרדוקסלי, הכפר, שהיה עד שנת 1948 מהכפרים העשירים באיזור, הפך להיות מוקד מצוקה עבור המהגרים היהודים שבו, שהגיעו בגלי הגירה שונים, בעיקר ממרוקו, מתימן ומטורקיה.

הפרק הבא של תולדות המקום החל בדצמבר 1948, עת החלו להתיישב בעין כארם המרוקנת מפלסטינים כ-150 משפחות יהודיות, ואדמות הכפר היו לחלק מהתחום המוניציפלי של מערב ירושלים הישראלית. באופן פרדוקסלי, הכפר, שהיה עד שנת 1948 מהכפרים העשירים באיזור, הפך להיות מוקד מצוקה עבור המהגרים היהודים שבו, שהגיעו בגלי הגירה שונים, בעיקר ממרוקו, מתימן ומטורקיה. המהגרים חוו קשיים יחסיים עקב תחושת ריחוק ובידוד ממרכז העיר "הבטוח" ומחסור יחסי בתשתיות. אולם עם השנים הפך המקום ליעד תיירותי ונדל"ני נחשק. כיום כמה משועי הארץ מחזיקים במקום דירות יוקרה, ובה בעת עדיין גרים בו אנשים שלא היו מסוגלים לקנות את הנכס בו הם חיים. בשנים האחרונות מתקיימים במקום שיפוצים נרחבים, וכמה תוכניות בנייה דרקוניות מאיימות על אופיו הכפרי של המקום. תושבי הכפר הנוכחיים נאבקים לאורך השנים נגד תוכניות הבנייה.

الفصل التالي في تاريخ القرية بدأ في ديسمبر ١٩٤٨ عندما بدأت نحو ١٥٠ عائلة يهودية بالسكن في عين كارم المهجورة من الفلسطينيين، وعندما تحولت أراضي القرية إلى جزء من المنطقة البلدية للقدس الغربية الإسرائيلية. بشكل مفارق، القرية التي كانت حتى العام ١٩٤٨ من القرى الغنية في المنطقة، تحوّلت إلى موقع للضائقة بالنسبة لليهود الذين سكنوه والذين قدموا عبر موجات هجرة مختلفة بالأساس من المغرب واليمن وتركيا. عاش المهاجرون صعوبات نسبية جراء البُعد والعزلة عن مركز المدينة «الآمن» وغياب نسبي للبُنى التحتية. لكن مع الوقت تحوّل المكان إلى هدف سياحي وعقاري مطلوب. وهكذا، فإن عددا من رموز الدولة يملكون هناك اليوم شققا فاخرة في وقت لا يستطيع فيه أناس في القرية أن يقتنوا البيت الذي يسكنون فيه. تجري في القرية في السنوات الأخيرة ترميمات واسعة في حين أن عددا من مخططات البناء المجنونة تهدد الطابع الريفي للقرية. هذا فيما يخوض سكان القرية نضالات متواصلة ضد هذه المخططات.

במרכז הכיכר עומד עץ תות, שהזקנים הפלסטינים של הכפר נהגו לשבת תחתיו. עם רדת החשכה היתה הכיכר מרכז למפגשים חברתיים של תושבי הכפר, ובשעות היום היה בה שוק שאליו הגיעו סוחרים מהכפרים שבסביבה.

הסיור נפתח בכיכר הקסטל 1, ששמה לפני הנכבה היה אלחרג'ה – החורשה. זוהי הכיכר המרכזית של הכפר שהיה, שסמוך לה נמצא בעבר מסגד עמר. כיום מתפקדת הכיכר כמגרש חניה, אשר סלול בין השאר על שרידי קבר קדוש מוסלמי – השיח' עביד. במרכז הכיכר עומד עץ תות, שהזקנים הפלסטינים של הכפר נהגו לשבת תחתיו. עם רדת החשכה היתה הכיכר מרכז למפגשים חברתיים של תושבי הכפר, ובשעות היום היה בה שוק שאליו הגיעו סוחרים מהכפרים שבסביבה. תושבי עין כארם היו בני חמש חמולות, כשלכל חמולה היתה חצר שבה היו בניה נפגשים בערבים ובאירועים מיוחדים.

عמדי כך שרחוב דרך עין כרם בגבך, עץ התות לשמאלך ומקלט ציבורי נמוך מימינך. היכנסי לסמטה שמולך ולכי בה כשחומה לשמאלך. כשתגיעי לצומת T פני שמאלה לכיוון הכניסה לכנסיית יוחנן בהרים, הנמצאת בקצהו של רחוב מבוא השער.

يبدأ مسارنا في ساحة القسطل 1، التي كان اسمها قبل النكبة الحّرّجِة ـ (الحرش). إنها الساحة المركزية للقرية التي كانت وبجوارها مسجد عُمر. تستعمل الساحة اليوم كموقف للسيارات القائم على بقايا قبر وليّ مسلم ـ الشيخ عُبيد. وسط الساحة شجرة توت اعتاد شيوخ القرية الجلوس تحتها. كانت الساحة تتحوّل مع حلول الليل إلى موقع للقاءات الثقافية لسكان القرية، وفي ساعات اليوم كان تُقام فيها سوق جاء إليها تجار من القرى المجاورة. انتمى السكان إلى خمس حمائل ولكل حمولة ساحة يلتقي فيها أبناؤها في المساء والمناسبات الخاصة.

قِفي بشكل يكون فيه شارع عين كارم وراءك، شجرة التوت إلى يسارك وملجأ عمومي واطئ إلى يمينك. ادخلي الزقاق المقابل وسِيري فيها بحيث يكون سور إلى يسارك. عندما تصلين إلى مفرق T اتّجهي يسارا إلى كنيسة يوحنا في الجبال الموجودة في نهاية شارع «مبو شاعر».

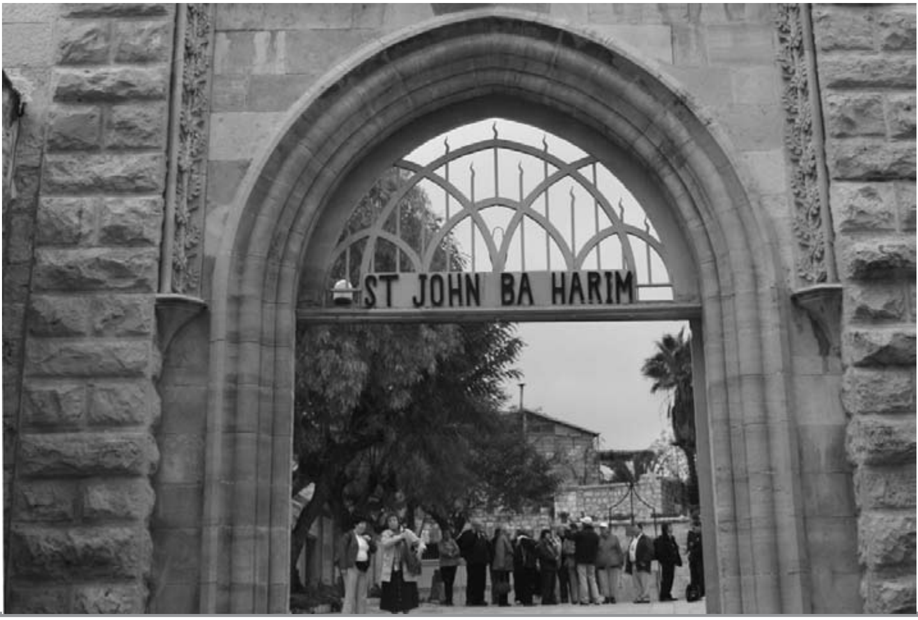

وسط الساحة شجرة توت اعتاد شيوخ القرية الجلوس تحتها. كانت الساحة تتحوّل مع حلول الليل إلى موقع للقاءات الثقافية لسكان القرية، وفي ساعات النهار كانت تُقام فيها سوق جاء إليها تجار من القرى المجاورة.

כנסיית יוחנן בהרים 2

עין כארם זוהה במאה הרביעית והחמישית לספירה על ידי הקיסרית הלנה, ממבשרות הנצרות, ועל ידי אבות הכנסייה, ככפר הולדתו של יוחנן המטביל, בן דודו של ישו. יש המייחסים את מקום הולדתו למערה הנמצאת בכנסייה זו, הקרויה על שמו. מבני הכנסייה כוללים מנזר ואכסנייה הבנויים על שכבות ארכיאולוגיות שונות, שהמשותף לכולן הוא היותן שרידי עבודות פולחן. כיום, המבנה בעיקרו הוא שריד מתקופת הצלבנים. הכנסייה נמצאת בשכונה המרכזית של הכפר שהיה, שכונת אלחארה – "השכונה". בשנת 1945 גרו בכפר כ־670 נוצרים, לעומת כ־3,180 תושבים מוסלמים, אולם בסמוך למנזר גרו עד 1948 בעיקר משפחות נוצריות. כיום, בבית סמוך למנזר גרה משפחה נוצרית אחת שהוגלתה מהכפר אקרת ב־1949. אבי המשפחה הגיע לכאן לעבוד עבור הכנסייה.

كنيسة يوحنّا المعمدان 2

تم تحديد عين كارم في القرن الخامس للميلاد بأيدي هيلانة القيصرية من المبشّرات بالمسيحية وبأيدي آباء الكنيسة على أنها القرية التي وُلد فيها يوحنا المعمدان ابن عم يسوع. وهناك مَن يدعي أن مكان ولادته كانت المغارة الموجودة في هذه الكنيسة، المسماة باسمه. تقع الكنيسة في الحي المركزي في القرية باسم «الحارة». عاش في القرية في العام ٦٧٠ مسيحيا مقابل نحو ٣١٨٠ من السكان المسلمين إلا أنه عاش بجوار الدير حتى العام ١٩٤٨ بالأساس عائلات مسيحية. اليوم، تعيش في بيت بجوار الدير عائلة مسيحية واحدة تم تهجيرها من قرية إقرث في العام ١٩٤٩. وكان ربّ العائلة وصل إلى هنا للعمل لصالح الكنيسة.

"بزغت شموس السما في روضاتنا – إذ قد أتت بكل غصن يثمرُ."

הפני את גבך לשער הכנסייה והתבוננִי ברחוב מבוא השער, היורד לכיוון דרך עין כרם. תוכלי לדמיין רוכלים הפורשים את מרכולתם החקלאית לפני התושבים והצליינים. המשיכי כחמישה מטרים לכיוון שמאל. זהו ביתה של משפחת ג'ענין. ניתן לראות מעל דלת הבית בתי שיר חרותים המברכים את המשפחה ומשבחים את המבנה, שנבנה בשנת 1886:

השמש זרחה מהשמים לכיוון גינותינו, הביאה מאור זיווה לכל ענף, על שיניב פרי.
אלה הבתים שנבנו, נבנו בזכות יראת שמים וכבוד לאלוהים.
כי ללא זה, ללא זה, לא היית מצליח לבנות בתים.
מועד אירוע הבנייה מכריז טובות,
ואתם משפחת ג'ענין, מי ייתן ותזכו בבשורות טובות.

שנת 1886 לספירה הנוצרית

أديري ظهرك لبوابة الكنيسة وتأملي في شارع «مبو هشاعر» المنحدر باتجاه طريق عين كارم. تستطيعين أن تتخيلي بائعين متجولين يبسطون مبيعاتهم الزراعية أمام السكان والحجاج. واصلي السير خمسين مترا باتجاه اليسار. إنه بيت عائلة جعنين. يُمكن أن نرى فوق باب البيت أبيات شعرية محفورة تبارك العائلة وتمجّد المبنى الذي بُني العام ١٨٨٦:

بزغت شموس السما في روضاتنا – إذ قد أتت بكل غصن يثمرُ.
إن البيوت بخوف ربك شُيدت – وبدونه قل لم تكن قط تعمرُ.
قد فاه تاريخ البناء إن جرى – خيراً ألا يا آل جعنين أبشروا.

سنة ١٨٨٦ مسيحية

הכיתוב מעל מפתן הבית של משפחת ג'ענין //
الكتابة على عتبة بيت عائلة الجعانين

חזרי לפתח המנזר, רדי במורד רחוב מבוא השער לכיוון דרך עין כרם. כשתגיעי לכביש הראשי פני שמאלה ועברי את חנות הירקות, כמה מסעדות ופנייה לכביש קטן. לשמאלך יהיה בית הקברות המוסלמי. מצאי את הכניסה לבית הקברות בקצהו המזרחי, על דרך עין כרם.

عُودي إلى مدخل الدير، انزلي في شارع «مبو هشاعر» باتجاه شارع عين كارم. عندما تصلين الشارع الرئيسي توجهي يسارا وتجاوزي دكان الخضار وعددا من المطاعم واتجهي إلى شارع صغير. إلى جانبك مقبرة إسلامية. جِدي الكنيسة إلى المقبرة في الطرف الشرقي على طريق عين كارم.

בית הקברות המוסלמי 3

זהו בית הקברות המוסלמי המרכזי של הכפר. בתי הקברות הנוצריים היו בתוך שטחי הכנסיות, והם נשמרו היטב לאורך השנים. לאחרונה חולל בית הקברות המוסלמי, בעיקר עקב ניסיונות לסלילת כניסה לבית הסמוך אליו. המחלוקת הגיעה לבית המשפט, שהוציא צו איסור בנייה לכביש והיתר

المقبـرة الإسلامية 3

هذه هي المقبرة الإسلامية الأساسية للقرية. المقابر المسيحية كانت داخل حدود الكنائس. وعليه فقد تم حفظها على مرور السنين. تم مؤخرا تدنيس المقبرة الإسلامية بالأساس جراء محاولات شقّ شارع إلى بيت مجاور. وصل الخلاف إلى المحكمة التي أصدرت أمر منع ضد شق الشارع وأتاحت لرجالات

"השמש זרחה מהשמים לכיוון גינותינו, הביאה מאור זיווה לכל ענף, על שיניב פרי."

לאנשי הווקף לתחום את בית הקברות ולבנות אליו שער. אף על פי כן, נמשכו עבודות הסלילה. בצדו המזרחי של בית הקברות, סמוך לכניסה, ניתן לראות קבר מגודר גבוה ובנוי, מוקפד יותר משאר הקברים סביבו. זהו קברו של אסמאעיל אלסובאני, שנהרג על ידי חיילים בריטים בשנות השלושים. תושבי הכפר מספרים שקבוצת נערים פלסטינים ירו לכיוון שכונת בית וגן, חיילים בריטים רדפו אחריהם והרגו לפחות אחד מהם – את אסמאעיל אלסובאני. הלווייתו היתה גדולה, והשתתפו בה מנהיגי ירושלים הפלסטינים באותם ימים. על הקבר כתובים כמה בתי שיר שחוברו עבור מאורע זה ונקראו בהלוויה עצמה. יש הסבורים שעין כארם היה המקום הסודי שממנו פיקד המנהיג הפלסטיני עבד אלקאד'ר אלחסיני על פעולותיו הצבאיות בתקופת המרד של 1936-1939.

الوقف أن يسيّجوا المقبرة وأن يقيموا بوابة كمدخل. إلا إن أعمال شق الشارع استمرت. في الجهة الشرقية من المقبرة بجوار الكنيسة، يُمكننا أن نرى قبرا مسيّجا عاليا ومبنيا، يبرز بين القبور حوله. إنه قبر اسماعيل الصوباني الذي قُتل بأيدي جنود بريطانيين في الثلاثينيات. يقول سكان القرية أن مجموعة من الفتيان أطلقوا النار نحو حي «بايت فجان»، فلحق بهم جنود بريطانيون وقتلوا أحدهم على الأقل - إسماعيل الصوباني. كانت جنازته كبيرة شارك فيها زعماء القدس الفلسطينيين في حينه. كتبت على القبر بعض الأبيات الشعرية التي أُلّفت خصيصا للمناسبة وقُرئت في الجنازة. هناك مَن يعتقد أن عين كارم كانت الموقع السري الذي قاد منه القائد الفلسطيني عبد القادر الحسيني عملياته العسكرية في فترة التمرّد ١٩٣٦-١٩٣٩.

חזרי מערבה על דרך עין כרם, בכיוון הכללי של כיכר הקסטל. אחרי כמה מטרים לערך תוכלי להבחין בעמוד של תחנת אוטובוס.

عودي غربا على طريق عين كارم، باتجاه عام نحو ساحة القسطل. بعد عشرة أمتار تقريبا تستطيعين رؤية عامود محطة باص.

תחנת האוטובוס 4

אחת הסיבות שתרמה למרכזיות של עין כארם בסביבה היא הדרכים הסלולות שהקלו על תושבי הכפרים הסמוכים ועל תיירים נוצרים להגיע למקום. תחנת האוטובוסים של הכפר היתה ככל הנראה קרובה למיקום שבו נמצאת היום התחנה הזו, על הדרך הראשית סמוך לבית הקברות. תחנת האוטובוסים, שהיתה במרכז הכפר, הופעלה על ידי חברה בבעלות תושבי המקום. האוטובוסים הביאו אנשים לעין כארם מירושלים, מרמלה ומיאפא ובחזרה. אולם בעוד הכפר הפלסטיני היה מקושר לירושלים באופן יומיומי והדוק, בראשית היישובו היהודי, משנת 1948, המקום נתפס בעיני יושביו כמבודד ומסוכן. ובכל זאת, עם השנים הפך כאמור המקום לאתר נחשק, שבו מסעדות ובתי אירוח יוקרתיים. תחילת פיתוחו ככזה החלה לקראת סוף שנות השישים, אז יזם ראש העיר דאז טדי קולק תוכנית דיור לאמנים. התוכנית נקטעה עם מלחמת 1967, ברם מספר אמנים התיישבו אז במקום, והוא החל לזכות בהילה מושכת, שהתגברה עם השנים.

המשיכי על הדרך הראשית לכיוון המסעדות. עברי את הכביש שמוביל לחניה התת־קרקעית, והגיעי לדרך עין כרם פינת רחוב המעיין (טריק אלעין). פני שמאלה לכיוון רחוב המעיין – סמטה שקצה חסום ב–2011.

محطة الباص 4

أحد العوامل في محورية عين كارم في المنطقة هي الطُرق المفتوحة التي سهّلت على سكان القرى المجاورة وعلى السياح المسيحيين الوصول إلى المكان. محطة باصات القرية كانت قائمة قرب المكان الذي تتواجد فيه اليوم هذه المحطة، على الطريق الرئيسية بجوار المقبرة. أدارت محطة الباصات في مركز القرية شركة كانت في ملكية الأهالي. أقلّت الباصات المسافرين إلى عين كارم من القدس ويافا والرملة وأعادتهم. وفي حين كانت القرية الفلسطينية مرتبطة بالقدس بشكل يومي ومكثّف فإن الاستيطان اليهودي منذ العام ١٩٤٨ في المكان اعتُبر لدى المهاجرين كمكان معزول وخطر. وعلى الرغم من ذلك، تحول الموقع مع الوقت إلى منطقة مطلوبة، فيه مطاعم ومضافات بمستوى عال. بدأ تطور القرية على هذا النحو في الستينيات عندما بادر رئيس البلدية في حينه، تيدي كوليك، إلى طرح مشروع إسكان فنانين في القرية. إلا أن المخطط توقف بسبب حرب ١٩٦٧، وقد سكنها عدد من الفنانين وبدأت القرية تحظى بمكانتها الجذابة التي تعمقت مع السنين.

واصلي مع الطريق الرئيسية باتجاه المطاعم. اقطعي الشارع الذي يؤدي إلى الموقف التحت أرضي وصولا إلى شارع عين كارم زاوية طريق العين. اتجهي يسارا ناحية طريق العين. زقاق كانت نهايته مغلقة في العام ٢٠١١.

.

תחנת האוטובוסים, שהיתה במרכז הכפר, הופעלה על ידי חברה בבעלות תושבי המקום. האוטובוסים הביאו אנשים לעין כארם מירושלים, מרמלה ומיאפא ובחזרה.

רחוב המעיין

בשנת 1948, רוב תושבי עין כארם יצאו לחפש מקלט לפני שכפרם יותקף, וזאת אחרי שהגיעו אליהם החדשות על הטבח שביצעו חמושים יהודים בכפר השכן דיר יאסין באפריל 1948. צעירי עין כארם נשארו בכפר כדי להגן עליו באמצעות הנשק שהיה ברשותם, ובהמשך הוצבו במקום חיילי הצבא המצרי וצבא הלגיון הערבי. בעת עשרת הימים שבין שתי ההפוגות של המלחמה (9–18 ביולי 1948), כשישראל ניסתה לחזק את אחיזתה מדרום־מערב לירושלים, הכפר כותר בידי יחידות צבאיות מהאצ"ל והגדנ"ע. הוא הופגז משתי פסגות גבעה סמוכות שהשקיפו עליו, שאחת מהן כונתה בהמשך הר הרצל. הכפר נכבש ללא מאבק.

طريق العين

في العام ١٩٤٨، خرج معظم سكان عين كارم للبحث عن ملجأ قبل أن تتعرّض قريتهم للهجوم، وذلك بعد أن وصلتهم الأخبار عن مجزرة ارتكبها مسلحون يهود في القرية المجاورة، دير ياسين في العام ١٩٤٨. شبان عين كارم ظلوا في القرية للدفاع عنها بواسطة السلاح المتوفر لهم. وقد وضع هناك في وقت لاحق جنود من الجيش المصري والجيش العربي. خلال الأيام العشرة بين التهدئتين في الحرب (٩–١٨ تموز ١٩٤٨) عندما حاولت إسرائيل تعزيز سيطرتها في جنوب غرب القدس، حاصرت القرية وحدات من «إيتسل» و«الجدناع – الشبيبة المقاتلة» وتم قصفها من تلتين تشرفان عليها سميت إحداها بعد ذلك «جبل هرتسل». تم احتلال القرية بدون قتال.

أدارت محطة الباصات في مركز القرية شركة كانت في ملكية الأهالي. أقلّت الباصات المسافرين إلى عين كارم من القدس ويافا والرملة وأعادتهم.

עמדי בכניסה לרחוב המעיין עם הגב לדרך הראשית. הבניין הפינתי שמשמאלך, עם המרפסות התלויות באוויר (רחוב המעיין 1, פינת דרך עין כרם) 5, היה ביתו של ד"ר ואכים, אחד הרופאים הראשונים והמפורסמים מעין כארם. כמה שנים לפני הנכבה סגר ד"ר ואכים את המרפאה הפרטית בכפר ועבר לעבוד בירושלים. מספרים עליו כי היה איש אמיד, שהמיר את כספו בזהב – אותו טמן בכד בקירות ביתו. תושבי עין כרם מספרים כי לאוזניו של בעל המכולת היהודי שעבר לגור בבית אחרי הנכבה הגיע שמועה שבקירות הבית טמון אוצר, אך הוא לא האמין. כאשר נהרסו חלקים מן הבית, עם הרחבת הכביש, כד הזהב נחשף. סיפור זה הוא הבסיס למיתוס על זהב הטמון בקירות בתי עין כארם, שנפוץ בקרב התושבים המקומיים הנוכחיים.

ממול לבית ד"ר ואכים תוכלי לראות מתחם שהיום משמש כבית ספר ומתנ"ס. לפני 1948 היה זה בית ספר פרטי נוצרי שהיה שייך לכנסייה, נוסף על השניים הממשלתיים שהיו בכפר בתקופת המנדט.

قِفي في مدخل شارع العين مع ظهرك إلى الشارع الرئيسي. البناية في الزاوية من يسارِك، مع الشرفات المعلقة (شارع همعيان ١، زاوية شارع عين كارم) 5، كان بيت د. واكيم، أحد الأطباء الأوائل المشهورين من عين كارم. قبل سنوات من النكبة أغلق د. واكيم عيادته الخاصة في القرية وانتقل للعمل في القدس. يحكون أنه كان شخصا ثريا وكان بدّل ماله بالذهب وخبأه في جرار في جدران البيت. يحكي سكان عين كارم أن صاحب البقالة اليهودي الذي انتقل للعيش في بيت هذا الطبيب بعد النكبة سمع الإشاعة التي مفادها أن في جدران البيت كنز من ذهب لكنه لم يصدقها. وعندما هُدمت أجزاء من البيت اكشفت جرة الذهب. قصّة هي مصدر الأسطورة التي تتحدث عن الذهب المخفي في جدران بيوت عين كارم، المنتشرة بين السكان الحاليين للقرية.

قبالة بيت د. واكيم تستطيعين أن تري بناية تستعمل اليوم كمدرسة ومركز جماهيري. قبل العام ١٩٤٨ كان هذا المبنى لمدرسة خاصة مسيحية تابعة للكنيسة، إضافة إلى المدرستين الحكوميتين

الحركة التجارية النشطة اليوم في شارع «همعيان» تشبه تلك الحركة التي كانت في هذا الشارع قبل النكبة. كان في الشارع عدد من المراكز الاجتماعية الاقتصادية ومن بينها عدد من المقاهي. من بين المقاهي مقهى زعتر حيث كان الرجال يلعبون في حديقتها ألعاب طاولة مختلفة واستمعوا إلى إذاعة كانت تبث الموسيقى والأخبار.

מקום זה, בפתחו של רחוב המעיין, היה גם שער הכניסה לכפר הנוער שהוקם במקום בשנת 1949 על ידי רחל ינאית בן צבי, כמו גם השער אל תחנת המשטרה של הישוב היהודי. בני הנוער שהגיעו אל כפר הנוער הגיעו בגלי הגירה שונים, והיו ברובם ניצולי שואה. מדריכה בפנימייה דאז, רחל כהן, מספרת כי חלק מבני הנוער חיכו בשער הכניסה לתיירים והציעו להם לערוך סיור במקום. הם קיימו במקום חיי פנימיה שוקקים ולימודים חקלאיים, והחלימו מתלאות החיים שפקדו אותם עד אז. ממשתלת בית הספר יצאו עצי האורנים המכסים כיום את פאתי יד ושם. רחוב המעיין היה מרכזו של כפר הנוער, ולאורכו היו משובצים מבנים שונים, ששימשו את הפנימייה ואת בית הספר החקלאי. בית הספר החקלאי עבר בראשית שנות החמישים למיקומו העכשווי, בפאתי עין כרם.

هذا المكان، في مدخل شارع «همعيان»، كان، أيضا، مدخل قرية الشبيبة التي أقامتها في المكان العام ١٩٤٩ راحيل بن ينائيت بن تسفي، وكذلك البوابة إلى مركز شرطة البلدة اليهودية. أبناء الشبيبة الذين وصلوا إلى قرية الشبيبة جاؤوا في موجات الهجرة المختلفة وكانوا في غالبيتهم قد نجوا من النازية. تقول المرشدة في الداخلية في حينه، راحيل كوهن، أن جزءا من الطلاب كانوا يقفون في المدخل ويقترحون على السياح جولة في المكان. عاشوا في المدرسة حياة داخلية غنية وتعلموا الزراعة وتعافوا مما علق في نفوسهم من مصائب الحياة ونُدبها. في مشتل المدرسة تم في حينه تربية أشجار الصنوبر التي تحيط الآن بأطراف معهد «ياد وشيم». شارع «همعيان» كان مركز قرية الشبيبة وكان على طوله مبان مختلفة استعملتها المدرسة الداخلية والمدرسة الزراعية. انتقلت المدرسة الزراعية في بداية الخمسينيات إلى موقعها الحالي في أطراف عين كارم.

המשיכי בטריק אלעין /רחוב המעיין לבית מספר 10 6.

התנועה המסחרית הערה ברחוב המעיין כיום דומה כנראה לתנועה ברחוב לפני הנכבה. ברחוב היו כמה מוקדים חברתיים וכלכליים, ובין השאר מספר בתי קפה. ביניהם היה קפה זעתר, שבגינתו היו גברי הכפר משחקים משחקי שולחן שונים ומאזינים למכשיר רדיו ששידר מוזיקה וחדשות. עקורי הכפר מספרים כי כשהנוטרים הבריטים עברו ליד בתי הקפה, הם העבירו את התחנה ל-BBC. ליד קפה זעתר היה בית המרקחת אלשעיבי, ומולו בית הקפה של ח'ליל מנון. בהמשך הרחוב שכן בית קפה אלערב.

واصلي في طريق العين/شارع همعيان إلى بيت رقم ١٠ 6.

الحركة التجارية النشطة اليوم في شارع «همعيان» تشبه تلك الحركة التي كانت في هذا الشارع قبل النكبة. كان في الشارع عدد من المراكز الاجتماعية الاقتصادية ومن بينها عدد من المقاهي. من بين المقاهي مقهى زعتر حيث كان الرجال يلعبون في حديقتها ألعاب طاولة مختلفة واستمعوا إلى إذاعة كانت تبثّ الموسيقى والأخبار. يحكي الأهالي أنه عندما كان الحراس البريطانيون يمرون قرب المقهى، كانوا ينقلون موجة البث على BBC. إلى جانب مقهى الزعتر كانت صيدلية الشعيبي وقبالتها مقهى خليل منون. وفي آخر الشارع مقهى العربي.

התנועה המסחרית הערה ברחוב המעיין כיום דומה כנראה לתנועה ברחוב לפני הנכבה. ברחוב היו כמה מוקדים חברתיים וכלכליים, ובין השאר מספר בתי קפה. ביניהם היה קפה זעתר, שבגינתו היו גברי הכפר משחקים משחקי שולחן שונים ומאזינים למכשיר רדיו ששידר מוזיקה וחדשות.

בית מספר 10 שימש בחלקו כמכולת של משפחת אבו רוזה ובחלקו כבית מגורים. לאחר קום מדינת ישראל, בימיו של כפר הנוער שהוזכר לעיל, שימש הבית כמועדון חברתי בו הנשיא יצחק בן צבי היה מספר לתלמידי הכפר בחגים ובמועדים על המתרחש בעולם.

המשיכי ברחוב המעיין לכיוון הירידה לוואדי הנמצא מימינך לכיוון מערב. את מוזמנת לרדת למטה בשבילים העקלקלים, או להתבונן על הוואדי מלמעלה.

بيت رقم ١٠ استُعمل في جزء منه كبقالة لعائلة روزا وفي الجزء الآخر كبيت سكني. بعد قيام دولة إسرائيل أيام قرية الشبيبة التي ذُكرت آنفا، استُعمل البيت كنادٍ اجتماعي كان رئيس الدولة في حينه يتسحاق بن تسفي يحكي فيه لطلبة القرية في الأعياد عما يحصل في العالم.

واصلي السير في شار «همعيان» نزولا إلى وادٍ موجود إلى يمينك لجهة الغرب. أنتِ مدعوة للنزول في المسارات المتعرجة أو التمعن في الوادي من علٍ.

7 המעיין והוואדי

בפתח הוואדי תוכלי לראות מבנה גדול שאמור לפי תוכניות הבנייה לשמש כמחסן עירוני. תושבי המקום הנוכחיים טוענים שלמעשה נועד "המחסן" לשמש כאולם אירועים, וכי הפעלתו עלולה להיות עוד צעד בדרך לחורבן אופיו הנוכחי של המקום.

בשנים האחרונות מטופח הוואדי על ידי תושבי המקום, שרואים בו גינה קהילתית ומטפחים באדמתו גינות ירק בתפזורת. מומלץ לרדת לוואדי, לשבת באחת הפינות המוצלות והנעימות בו ולהינפש. בוואדי גדלים כיום מעט עצי פרי כגון תאנים, רימונים וגפנים – עצים שבחלקם נשארו מבוסתני עין כארם.

7 العين والوادي

في مدخل الوادي تستطيعين أن تري مبنى كبيرا من المفترض أن يُستعمل وفق خارطة البناء مخزنا بلديا. بينما يدعي السكان أن البناية ستستعمل كقاعة مناسبات وإن استكمال البناء سيكون خطوة أخرى في عملية تغيير طابع المكان.

في السنوات الأخيرة يقوم الأهالي بالاهتمام بالوادي ويرون فيه حديقة عامة زرعوا فيها حدائق صغيرة من الخضار. نوصي بالنزول إلى الوادي والجلوس في ظل إحدى الزوايا للراحة. في الوادي اليوم بعض أشجار مثمرة مثل التين والرمان والعنب . أشجار بقيت في قسم منها من بساتين عين كارم.

בכפר היתה חנות ספרים, התושבים נהנו מהצגות תיאטרון, וקולנוע נייד ביקר תכופות בכפר. הקולנוע הציג בעיקר סרטים דוברי אנגלית על מסך גדול – הצגת רחוב חינמית לתושבים. באיזור הוואדי היה מבנה ששימש כמועדון הנוער של הכפר, בו התקיימו פעילויות וחוגים שונים, כגון חוגי ספורט ותיאטרון.

רוב אדמת עין כארם היא הררית, אולם בוואדי היה גם איזור מישורי יחסית, שעד 1948 נקרא "אלמרוג'" (העמקים), "אלג'נאין" (גינות הירקות), או "אלבסאתין" (הבוסתנים). לאיזור הוואדי היתה חשיבות מרכזית בחיי הכפר החקלאיים. באיזור זה גידלו תושבי הכפר הפלסטינים ירקות ועצי פרי. גינות הירקות בו שימשו לצורכיהם האישיים של תושבי הכפר, והושקו במי המעיין שירדו בוואדי – מים שכיום זורמים לרשת הביוב של השכונה. גידולי הכפר החקלאיים כללו בעיקר זיתים וענבים, לצד גידולי פירות נוספים כגון תאנים, רימונים ומישמש. לצד 7,953 דונמים שעליהם גודלו עצי פרי וגינות ירקות, על 1,175 דונם גודלו דגנים. מקור הפרנסה הראשי היה הזיתים, אשר מפירותיהם הפיקו שמן זית בחמשת בתי הבד שהיו בעין כארם ששימשו גם את תושבי הסביבה. בתי הבד היו שייכים לאנשים ולמשפחות שונות, ביניהם עבדאללה ח'ליל סעיד, משפחת ג'עאנין, ומשפחת קנס.

معظم أراضي عين كارم جبلية إلا أنه كان في الوادي منطقة مستوية نسبيا سميت حتى العام ١٩٤٨ بـ «المروج» أو «الجناين» أو «البساتين». كانت لمنطقة الوادي أهية كبرى في حياة القرية الزراعية حيث زرعوا فيها الخضار والأشجار المثمرة. استعملت بساتين الخضار لسدّ احتياجات العائلات وتم ريها من مياه العين التي انسابت في الوادي . مياه تنساب اليوم ضمن شبكة مجاري الحي. شملت محاصيل القرية في حينه الزيتون والعنب إلى جانب أثمار مختلفة كالتين والرمان والمشمش. إضافة إلى نحو ٧٩٥٣ دونما زرعت فيها الأشجار المثمرة والخضار، فقد تم زراعة الحبوب على نحو ١١٧٥ دونما. كان مصدر المعيشة الأساس محاصيل الزيتون التي تم استخلاص زيتها في خمس معاصر كانت في القرية خدمت، أيضا، سكان القرى المجاورة. كانت المعاصر لعائلات مختلفة بينها عائلة عبدالله خليل سعيد وعائلة جعانين وعائلة قنس.

חזרי אל רחוב המעיין והמשיכי ללכת לכיוון המעיין. מצד שמאל תראי מבנה עליו כתוב "בית המעיין". 8

המבנה הסמוך למעיין שימש עד 1948 כמפעל לייצור קרח ומשקאות קלים. הוא היה בבעלות מחמד אלבכרי, לו היתה משאית שבה העביר את המשקאות והקרח לירושלים. העובדה שהעיר הגדולה קנתה קרח מהכפר העידה על שגשוג, והיוותה מקור לגאווה לתושבי הכפר.

عودي إلى شارع همعيان وواصلي السير باتجاه العين. ترين من جهة اليسار مبنى كتب عليه «بيت همعيان». 8

استُعمل المبنى بجوار العين حتى العام ١٩٤٨ كمصنع لإنتاج الثلج والمشروبات الخفيفة. كان المصنع في ملكية محمد البكري الذي امتلك أيضا شاحنة نقل بواسطتها المشروبات والثلج إلى القدس. حقيقة أن المدينة الكبيرة اشترت الثلج من القرية دلّت على الازدهار وكان ذلك مصدر فخر لسكان القرية.

كان فيها مكتبة وتوفرت للسكان عروض مسرحية وزارتها السينما المتنقلة من مرة لأخرى. عرضت السينما بالأساس أفلاما تتحدث الإنجليزية على شاشة كبيرة. عرض مجاني للجمهور. كان في منطقة الوادي مبنى استُعمل كنادٍ للشبيبة في القرية نُظّمت فيه نشاطات وندوات مختلفة للشبيبة مثل فعالياتٍ رياضية ومسرحية.

לאנשי הכפר היו חיי תרבות עשירים. בכפר היתה חנות ספרים, התושבים נהנו מהצגות תיאטרון, וקולנוע נייד ביקר תכופות בכפר. הקולנוע הציג בעיקר סרטים דוברי אנגלית על מסך גדול – הצגת רחוב חינמית לתושבים. באיזור הוואדי היה מבנה ששימש כמועדון הנוער של הכפר, בו התקיימו פעילויות וחוגים שונים, כגון חוגי ספורט ותיאטרון. המועדון ריכז את תנועת הצופים וקבוצת כדורגל שהשתתפה במיני־ליגה ירושלמית, וששיחקה בין השאר נגד קבוצות מבית צפאפא ואלמאלחה. במסגרת פעילויות המועדון נשלחה משלחת צופי עין כארם לנבי מוסא, שם התקיימה תהלוכה שנתית גדולה של שבט בני חסן. לשבט זה השתייכו רוב תושבי הכפר, כמו גם תושבי מספר כפרים נוספים בירושלים. כל שנה במהלך התהלוכה התקיימה תחרות על החזקת דגל השבט כסמל למנהיגות השבט באיזור, תחרות שהתקיימה בעיקר בין עין כארם לאלמאלחה. בתהלוכות אלה הונף דגל עין כארם, שצבעו אדום, וששמור כיום אצל פליטי עין כארם בעמאן.

كانت حياة القرية الثقافية غنية. كان فيها مكتبة وتوفرت للسكان عروض مسرحية وزارتها السينما المتنقلة من مرة لأخرى. عرضت السينما بالأساس أفلاما تتحدث الإنجليزية على شاشة كبيرة . عرض مجاني للجمهور. كان في منطقة الوادي مبنى استُعمل كنادٍ للشبيبة في القرية نُظّمت فيه نشاطات وندواتٍ مختلفة للشبيبة مثل فعاليات رياضية ومسرحية. أشرف النادي على حركة الكشافة وفرقة كرة قدم شاركت في دوري مصغّر في القدس لعب ضد فرق من المالحة وبيت صفافا. في إطار نشاطات النادي أرسل وفد عن كشافة عين كارم للنبي صالح حيث جرت هناك المسيرة السنوية لقبيلة بني حسن التي ينتمي إليها معظم سكان القرية في حينه. وفي كل عام، وخلال المسيرة جرت مسابقة على حمل علم القبيلة كعلامة على قيادتها في المنطقة، وهي مسابقة جرت في العادة بين عين كارم والمالحة. في هذه المسيرة تم رفع علم عين كارم ولونه أحمر وهو محفوظ إلى اليوم لدى مهجّري القرية في عمان.

הגיעי לרחבת המעיין. רדי במדרגות, שם תוכלי לשבת בסמוך למעיין 9. מי המעיין אינם מומלצים לשתייה, בעקבות זיהום שמקורו באחד מבורות ספיגת הביוב של אכסניית הנוער ששוכנת במעלה הגבעה.

זהו מעיינו המרכזי של הכפר, שבו זורמים כל השנה מים צוננים שהיו ידועים מזה מאות בשנים כבעלי סגולות מרפאות. המעיין, שסביבו התפתח הכפר בתקופותיו השונות, מחבר בין שתי דתות, הנצרות והאסלאם, ולקראת פסח ניתן לראות בו גם יהודים דתיים המגעילים את כליהם לקראת החג. המעיין נקשר בשמה של מרים, אמו של ישו, ועל כן הוא מכונה גם "עין מרים", "עין אלעד'רא" (הבתולה), או "מעיין מרים הקדושה". במיתולוגיה הנוצרית המעיין הוא המקום שבו נפגשו מרים ואלישבע

عندما تصلين شارع العين انزلي على الدرج حيث تستطيعين الجلوس بجوار العين 9. لا نوصي بشرب مياه العين في أعقاب تلوث مصدره أحد آبار تصريف المجاري لنزل الشبيبة القائم في منحدر التلة.

إنها العين المركزية للقرية، التي تجري منها طيلة السنة ماء باردة عرف عنها صفاتها الشفائية منذ آلاف الأعوام. العين التي تطورت القرية من حولها في الحقب المختلفة، تربط بين ديانتين، المسيحية والإسلامية، وعشية عيد الفصح العبري يُمكن أن نرى هناك يهودا متدينين يغسلون أوانيهم لمناسبة العيد. ارتبطت العين باسم مريم، والدة يسوع، وعليه فهي تُسمى، أيضا، «عين مريم»، أو «عين العذراء» أو «عين القديسة مريم». وفق الأسطورة المسيحية العين هي المكان الذي التقت عنده مريم عمتها إليشيبع بينما كل

זהו מעיינו המרכזי של הכפר, שבו זורמים כל השנה מים צוננים שהיו ידועים מזה מאות בשנים כבעלי סגולות מרפאות.

דודתה, כשכל אחת נושאת ברחמה את בנה הקדוש המיועד. ההריונות של שתיהן נחשבו מיסטיים – האחת כבתולה והשנייה כקשישה. לפי המסורת הנוצרית, מרים שהתה בבית אלישבע וזכריה הכהן במשך כשלושה חודשים. עם סיום הביקור פנתה מרים לבית לחם, שם נולד ישו. במקביל ילדה אלישבע בעין כארם את יוחנן, הידוע בכינויו יוחנן המטביל. לפי מסורת חיצונית לברית החדשה, המלך הורדוס ציווה להשמיד בנים בכורים כי שמע מחוזי כוכבים כי עתיד להיוולד גואל ליהודים; על כן נמלטה אלישבע אל הר סמוך, במקום שבו ניצבת היום כנסיית הביקור. בעייפותה התמוטטה אלישבע, ובדרך נס נפערה מערה שבה התחבאה עם בנה.

מעל המעיין נבנה מסגד, ששימש כבית התפילה המרכזי של עין כארם. המסגד קרוי על שמו של הח'ליף בן המאה השביעית עמר בן אלח'טאב, שעצר ממסעו בעין כארם על מנת לראות את הכנסייה הביזאנטית שבה נמצאת המערה בה נולד יחיא (חנא) בן זכריה, הרי הוא יוחנן, הקדוש

واحدة منهما تحمل بابنها القديس المرتقب. حمل كلاهما اعتبر أسطوريا ـ الأولى كعذراء والثانية كمسنة. حسب الموروث المسيحي، مكثت مريم في بيت إليشيبع وزكريا هكوهن مدة ثلاثة أشهر. ومع انتهاء الزيارة توجهت مريم إلى بيت لحم حيث ولد السيد المسيح. في حين أن إليشيبع أنجبت يوحنا المسمى يوحنا المعداني في عين كارم. حسب رواية من خارج نص العهد الجديد، أمر الملك هورودوس بقتل المواليد البكر لأن المنجمين أخبروه أنه من المنتظر ولادة مخلّص لليهود، وعليه فقد هربت إليشيبع إلى جبل مجاور وهو المكان الذي تقوم فيه الآن كنيسة الزيارة. وكان إليشيبع قد انهارت من التعب وانفتحت المغارة بأعجوبة حيث اختبأت هي وابنها.

بُني فوق العين مسجد تحول إلى المسجد الرئيسي لعين كارم. وقد سمّي باسم الخليفة عمر بن الخطاب من القرن السابع وكان توقف في عين كارم لرؤية الكنيسة البيزنطية التي تضم المغارة التي ولد فيها يحيى (حنا) بن زكريا، وهو يوحنا، المقدّس للمسلمين، أيضا. كان فوق المسجد

גם למוסלמים. מעל למסגד היתה קומה נוספת, ששימשה עד 1948 כבית הספר הממלכתי לבנים של עין כארם. קומת בית הספר נהרסה בשנות השישים, ומאז הכניסה למסגד אסורה ופתחיו נאטמו.

طبقة أخرى استُعملت حتى العام ١٩٤٨ مدرسةً رسمية للبنين في عين كارم. هدمت المدرسة في الستينيات وتمّ سدّ أبواب المسجد من ذلك الوقت ومنع الدخول إليه.

בסמוך למעיין, בצדו השני של הכביש, ישנו בית בן שתי קומות שהיה שייך בסוף המאה ה-19 לחאג' אסמאעיל, אחד מנכבדי הכפר. כששמע חאג' אסמאעיל שגנרל גורדון, אחד ממפקדי הצבא הבריטי, עומד לבקר בכפר על מנת לחקור את הכפר ואת ההיסטוריה הדתית נוצרית של המקום, הוא מיהר על חמורו והביא אותו לביתו, שם אירח אותו במשך כשנה. מספרים על אותו גנרל שגורלו היה דומה לגורלו של יוחנן: ראשו נערף.

بجوار العين، من الجهة الأخرى للشارع، بيت من طبقتين كان تابعا في القرن الـ ١٩ للحاج إسماعيل أحد وجهاء القرية. عندما سمع الحاج إسماعيل أن الجنرال غوردون أحد ضباط الجيش البريطاني ينوي زيارة القرية لغرض دراسة القرية وتاريخ الديانة المسيحية في المنطقة أسرع بحماره وأحضره إلى بيته حيث استضافه لمدة سنة. ويُحكى أن نهاية هذا الجنرال كانت كنهاية يوحنا، بقطع الرأس.

إنها العين المركزية للقرية، التي تجري منها طيلة السنة ماء باردة عرف عنها صفاتها الشفائية منذ آلاف الأعوام.

שכונת עין כרם עודה מכונה כיום בפי תושביה "כפר". הישראלים בכפר מקיימים חיי קהילה ומתגאים בשימורו. הארכיטקטורה שומרה, אך הדיירים התחלפו, והשפה ושמות הרחובות – השתנו. בכפר נשארו שש מנזרים וכנסיות, בית קברות מוסלמי במרכז הכפר, מכוסה בפסולת ועפר, ומסגד הכפר, שעומד מוזנח עם צריחו ושמעיין מרים זורם מתוך חצרו.

حي عين كارم لا يزال يُسمى لدى سكانه بـ «القرية». يعيش السكان الإسرائيليون في القرية حياة اجتماعية ويفاخرون بالحفاظ عليها. تم الحفاظ على التصميم المعماري بينما تبدل السكان واللغة وأسماء الشوارع. بقيت في القرية نحو ست كنائس وأديرة، مقبرة إسلامية وسط القرية، مغطاة بالنفايات والتراب، ومسجد القرية المهمل القائم بمئذنته فوق عين مريم التي تنساب من باحته.

את הסיור במתכונת מעט שונה ניתן להוריד כסיור קולי דרך האתר "מעמותה" במרכז לאמנות ומדיה על שם דניאלה פסל:
www.mamuta.org/audiotour/

يُمكن إنزال المسار بصيغة مختلفة قليلا كمسار صوتي على موقع مشروع مركز معموتاه، مركز للفن والاعلام على اسم دانيئيلا بيسل:
www.mamuta.org/audiotour/

// מקורות //

זוכרות את עין כארם, חוברת בהוצאת עמותת זוכרות.

אע'באריה עמר, סיור רב-קולי, מעמותה במרכז לאמנות ומדיה על שם דניאלה פסל, www.mamuta.org

עמירב משה (2004), **עין כרם: מסע אל הכפר הקסום**, תל־אביב: כתר.

// المصادر //

ذاكرات عين كارم: كراسة من إصدار جمعية «زوخروت».

إغبارية عمر، جولة متعددة الأصوات، «معموتة» في مركز الفنون والميديا على أسم دانئيل بيسل, www.mamuta.org.

عميراب موشي (٢٠٠٤)، **عين كارم: رحلة إلى القرية المسحورة**، إصدار كيتر.

המסגד והמעיין, רח' המעיין // مسجد العين، شارع همعيان

ואדי המעיין, כנסיית יוחנן בהרים, שכונת איזור א': מבט מהמרפסת שבמעמותה במרכז לאמנות ומדיה על שם דניאלה פסל //
مطلّ عين كارم، مركز للفن والاعلام على اسم دانيئيلا بيسل